

Tarja Heino & Mikko Oranen

Lastensuojelun asiakkaiden koulunkäynti – erityistäkö?

»Opettajan työ on enimmäkseen luokkataistelua», huokaisi matematiikan opettaja Risto Markkanen 1970-luvulla. Mitähän taistelua sosiaalityöntekijä kävi tuolloin – ja mitä tänään? Entä opettajan ja sosiaalityöntekijän kohtaamat lapset?

Lastensuojelun määrittäjiä ja rajapintoja

2000-luvun hallitusohjelmissa on painotettu ohjelmatyötä. Nykyhallituksen kolme painopistettä on riimitetty tavoitteiksi 1) köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentäminen, 2) julkisen talouden vakauttaminen sekä 3) kestävä talouskasvu, työllisyyden ja kilpailukykyyn parantaminen. Samainen ohjelma linjaa, että koulutuspolitiikan tavoitteena on taata kaikille, syntyperän, taustan ja varallisuuden rajoittamatta, yhtäläiset mahdollisuudet ja oikeudet sivistykseen, laadukkaaseen maksuttomaan koulutukseen sekä täysivaltaisen kansalaisuuden edellytykset. Hallituksen tavoitteena on kaventaa sukupuolten välisiä eroja koulutuksessa, koulutukseen osallistumisessa ja koulutuksen suorittamisessa sekä vähentää koulutustason periytyvyyttä. Valtioneuvoston hyväksymässä kehittämissuunnitelmassa vuosille 2011–2016 on päätetty parantaa sekä avohoidossa ja sairaalassa olevien oppivelvollisten että huostaan otettujen ja sijoitettujen lasten oikeutta

osallistua perusopetukseen. Näiden tärkeiden pyrkimysten toteutuminen edellyttää tekoja ja toimintaa niin valtion kuin kuntienkin tasolla.

Koulutuksen inhimillinen, kulttuurinen ja tuotannollinen merkitys on nykymaailmassa korostuneesti esillä. Koulutus nähdään yhteisöllisenä ja yksilöllisenä pääomana ja resurssina. Suomalainen hyvinvointivaltio lähtee siitä, että jokaisella *lapsella on oikeus* opetukseen. Samainen hyvinvointivaltio lähtee myös siitä, että *kunnalla on velvollisuus* järjestää opetus myös niissä tilanteissa, joissa lapsen terveys tai kehitys on vaarantunut.

Ensisijainen vastuu lasten hyvinvoinnista on vanhemmilla ja toissijainen vastuu yleisillä hyvinvointipalveluilla. Kun lapsi tarvitsee erityistä tukea koulunkäyntinsä turvaamiseksi, hänellä on ensisijainen oikeus saada tarvitsemansa tuki ja erityinen opetus koulujärjestelmän piiristä. Lastensuojelulain mukaan tällainen toiminta määrittyy *ennaltaehkäiseväksi lastensuojeluksi*.

Kun terveydenhoitaja, opettaja, koulukuraattori tai muu koulun työntekijä huolestuu lapsen tilanteesta ja arvelee lapsen olevan vaarassa ja lastensuojelun tarpeessa, hän ottaa asian esille, tekee lastensuojeluilmoituksen tai ottaa yhteyttä neuvotellakseen asiasta.

Valtakunnallisten tilastojen mukaan erilainen erityistäminen on lisääntynyt. Lapsia on vuosittain yhä enemmän erilaisten erityistoimien kohteena erityispäivähoidossa, erityisryhmässä, kahden paikalla¹, erityisopetuksessa, erityisluokalla, lasten- ja nuorisopsykiatrian palvelujen piirissä, erityisnuorisotyössä ja niin edelleen. Tätä kehityskulkua voisi tarkastella ehkäisevän lastensuojelun lisääntymisen kuvastimena. Sektorikohtaiset tilastot eivät kuitenkaan kerro, miten suuri osa erityistoimien kohteena peruspalveluissa olevista lapsista on myös lastensuojelun asiakkaana.

Lastensuojelun viimesijaisuus tarkoittaa, että *lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun* asiakkaaksi tulleet lapset ovat tavalla tai toisella ja

1 Diagnoosin perusteella erityistä hoitoa tarvitseva lapsi voi olla ryhmässä niin sanotusti »kahden paikalla».

eri syistä normaalipalvelujen ja -tuen piiristä lastensuojelun vastuulle siirtyneitä tai siirrettyjä lapsia. Asiakkuus lastensuojelussa ei kuitenkaan tarkoita, että vastuu kaiken lapsen tarvitseman kasvatuksellisen ja terveydellisen hoidon tuottamisesta siirtyisi lastensuojeluun. Se tarkoittaa, että yksittäisen lapsen asiassa lastensuojelu on toimivaltainen, mutta *kunnan vastuulla* on huolehtia siitä, että tarvittavia palveluja on käytettävissä ja että kunnalliset toimijat yhteistyössä keskenään sekä lapsen ja perheen kanssa järjestävät lapsen tarpeeseen vastaavan avun.

Vuoden 2010 aikana 17 064 lasta ja nuorta oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Näistä 65 prosenttia (11 153) oli kouluikäisiä lapsia. Sijoitettujen lasten opetuksen järjestäminen voi sujua mutkitta ja joustavasti, mutta se voi törmätä moniin hallinnollisbyrokraattis-juridisiin esteisiin kuntien ja hallintokuntien välillä. Kuntaliiton kehittämispäällikkö Juha Karvonen teki kuntiin kyselyn lastensuojelulain perusteella sijoitettujen lasten opetuksen järjestämisestä. Kyselyn tulokset on toimitettu tammikuussa 2011 opetus- ja kulttuuriministeriön epäviralliseen työryhmään, jonka tehtävä oli selvittää asiaa. Tekijä ei ole julkaissut tuloksia aiemmin, mutta on antanut ne käyttöömme. Vastaavaa selvitystä ei ole aiemmin tehty.

Kysely lähetettiin kunnan perusopetuksen järjestämisestä vastaaville viranhaltijoille ja 62 prosenttia kunnista eli kaiken kaikkiaan 195 kuntaa vastasi. Selvitys osoitti, että esi- ja perusopetuksen järjestäminen kuntaan sijoitetuille lapsille ja nuorille koskettaa suurinta osaa Suomen kuntia. Pääosin (96 %) kunnat järjestävät opetuksen itse tai yhteistyössä muiden kanssa (Perusopetuslaki 21.8.1998/628, 4 §). Kirjavuutta on kuitenkin siinä, että jossain määrin lastensuojelulaitokset järjestävät itse opetusta, mutta osa kunnista on palkannut opettajia suoraan laitokseen. 92 prosenttia vastaajista katsoi, että opetus toteutuu yhdenvertaisin perustein muiden kunnan oppilaiden kanssa (*Lastensuojelulain perusteella sijoitettujen lasten opetuksen järjestämistä koskeva kysely* 22.10.2010).

Selvitys osoitti kolme asiaa, joissa tarvitaan yhteistä ponnistelua ja selkeytystä. Noin puolet kunnista koki, etteivät ne saa tarvitsemaansa

tietoa sijoitetuista lapsista heidän opetuksensa järjestämiseksi. Kaikissa kunnissa ei ollut edes tarkkaa tietoa kuntaan sijoitettujen lasten määrästä. Noin puolet kunnista (55 %) piti opetuksen järjestäjän yhteistyötä yksityisen laitoksen kanssa toimivana, mutta 13 prosenttia oli tässä eri mieltä, ja 40 prosenttia ei osannut ottaa kantaa. Kuntien välinen kustannusten korvaamisessa oli myös kirjavia käytäntöjä. 87 prosenttia haluaisi, että kustannukset laskutettaisiin todellisten kustannusten mukaisina.

Seuraavassa käsitellään koulutuksen merkitystä huostassa olleiden lasten selviytymisessä ja esitellään tutkimusta, jossa verrataan huostassa olleiden suorittamien tutkintojen tasoa muihin samankäisiin. Tarkastelemme lisäksi koulunkäyntioikeuden toteutumista niiden lasten kohdalla, joiden terveyden ja kehityksen tukemiseksi yhteiskunta on ottanut erityistä vastuuta – siis lastensuojelun asiakkaana olevien lasten koulunkäyntiä ja koulutusta. Esittelemme ruotsalaista tutkimus- ja kehittämishanketta, paikannamme koulun ja lastensuojelun yhteistyön kohdat sekä esitämme kehittämisen kohteita lastensuojelun asiakkaana olevien lasten oppimisen tueksi ja koulutuksen järjestämiseksi.

Koulunkäynnin ja oppimisen ongelmia

Lastensuojelun interventio voi vaikuttaa lapsen koulunkäyntiin, mutta kouluongelmat ovat myös usein intervention taustalla. Oppimiseen liittyvät vaikeudet, kiusaaminen sekä ongelmat kouluun ja kouluyhteisöön sopeutumisessa sekä koulusta poisjääminen ovat yleensä esillä, kun koulusta otetaan yhteyttä lastensuojeluun. Kolmen maakunnan alueella tehdyn tutkimuksen mukaan lastensuojelun *avohuollon asiakkaaksi* tulleista (0–17-vuotiaista) lapsista 27 prosentilla² oli vaikeuksia koulunkäynnissä. (Heino 2007.) Jos tämän perusteella arvioidaan koko maan tasolla vuonna, kuinka monen

2 Jos prosentit laskettaisiin kouluikäisistä, ne olisivat suuremmat.

lastensuojeluun asiakkaaksi tulleen lapsen taustalla on kouluvaikeuksia, päädytään yli 20 000 kotonaan asuvan lapseen, joiden asiaa hoidettiin lastensuojelun ja koulutoimen yhteistyönä vuonna 2010.

Kysymys on harvoin vain koulu- tai oppimisvaikeuksista. Takana on usein muita tekijöitä. Lasten elämässä on tapahtunut monia muutoksia jo ennen kuin hänestä on tullut lastensuojelun asiakas (Heino 2007). Lasten perherakenne, päivähoitopaikka, koulu, asunto ja/tai kaveripiiri ovat saattaneet muuttua, ja tällaiset muutokset merkitsevät ihmissuhteiden katkeamista ja uuden paikan hakemista uusissa kasvu- ja arkiyhteisöissä. Lapsi sopeutuu, sanotaan, mutta kuinka paljon joustavuutta ja notkeutta vaarannetulta ja haavoittuvalta lapselta edellytetään?

Mitä vakavammissa vaarassa lapsi on, sitä useammin taustalla on kouluvaikeuksia. Kun lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa (avohuollossa) noin joka neljännen lapsen asiakkuuden taustalla oli kouluvaikeudet, *huostaanottovaiheessa* jo miltei joka toisen (48 %) lapsen tilanteessa koulunkäyntiin liittyvät vaikeudet olivat sijoituksen taustalla (Hiitola 2008). Koska aineiston lapsista joka toinen oli peruskoulussa, tarkoittaa se, että käytännössä jokaisen kouluikäisenä huostaan otetun lapsen taustalla nähtiin kouluvaikeuksia. Huostaanoton aikana sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan vuoden sisällä 60 prosentilla kaikista sijoitetuista lapsista tilanne parantui selvästi, mutta 25 prosenttia näistä lapsista tilanne oli pysynyt samana tai se oli entisestään vaikeutunut verrattuna huostaanottohetkeen (Hiitola 2008). Mikäli vastaavasti arvioitaisiin tilannetta valtakunnallisesti vuonna 2010, puhuttaisiin vuosittain 1400 *uudesta* huostaan otetusta ja sijoitetusta lapsesta, joiden koulunkäynnin järjestämiseen tarvitaan molempien hallintokuntien, ja usein myös kuntien välistä yhteistyötä ja sopimuksia. Lain (13.4.2007/417, 50§) mukaan jo sijoituksen valmisteluvaiheessa eli ennen sijoitusta tulisi varmistaa millaista apua lapsi koulunkäyntinsä tueksi tarvitsee uudessa paikassa ja ryhmässä ja miten tämä tuki käytännössä järjestetään. Tämän lisäksi koulukysymys ajankohtaistuu eri tavoin vieläkin useamman lapsen asiassa

vuosittain, sillä vuoden aikana oman kodin ulkopuolelle on kaikkiaan sijoitettuna ollut 17 064 lasta ja nuorta, joista 7–17-vuotiaita oli 11 153. Valtakunnallisten lastensuojelutilastojen mukaan 2000-luvulla erityisesti 13 vuotta täyttäneiden lasten sijoitukset ovat lisääntyneet. Kysymys on kouluikäisistä lapsista, ja viime vuosina erityisesti tyttöjen kiireelliset sijoitukset ovat lisääntyneet. (Heino & Säkkinen 2011.)

Manu Kitinon (2005, 143–161) on kiinnittänyt väitöskirjassaan huomiota koulukotiin päätyneiden lasten koulunkäyntihistoriaan. Näistä lapsista 12 prosenttia (ikäluokasta vain 2 prosenttia) oli aloittanut koulunkäynnin vuoden myöhemmin kuin normaalisti aloitetaan. Melkein kaikki koululyykkäystä saaneet siirrettiin myöhemmin luokkamuotoiseen erityisopetukseen. Kaksi oppilasta kolmesta (63 %) oli ollut ennen koulukotisijoitusta erityisopetuksessa (väestössä 4,3 %). Tämän lisäksi moni sijoitettu oli saanut muuta kuin luokkamuotoista erityisopetusta. Joka kolmas (32 %) lapsi oli jäänyt luokalle ennen koulukotiin sijoitusta, kun vastaava osuus väestön lapsista on alle 1 prosentti. Alhaisin koulukotiin sijoitetun lapsen keskiarvo oli 4,00 ja paras 8,5. Kaikkien aineiden keskiarvo oli 6, ja koulusta poissaoloja oli kertynyt keskimäärin paljon. Kun lapsi on päässyt valtion koulukotiin, hänen oikeutensa perusopetukseen toteutuu hyvin, sillä koulut sijaitsevat laitosten yhteydessä ja opetushallituksen tulosohjauksessa. Lähes kaikki koulukotioppilaat saavat peruskoulun päästötodistuksen, heillä on yksilölliset opetussuunnitelmat ja edistymisestä raportoidaan kuukausittain kotikuntaan ja vanhemmille³.

Yksittäisistä laitoksiin sijoitettuna olleiden myöhemmistä elämänvaiheista on tehty seurantatutkimuksia (Reinikainen 2009, Oja & Virtanen 1998, Jahnukainen & Hyytiäinen 2010). Jahnukainen (2007) on todennut erityisesti nuorten miesten olevan kasautuvien riskien ryhmässä lähdettyään koulukodista, mutta hän on myös havainnut, että ne jotka ovat löytäneet vakiintuneen ihmissuhteen 20

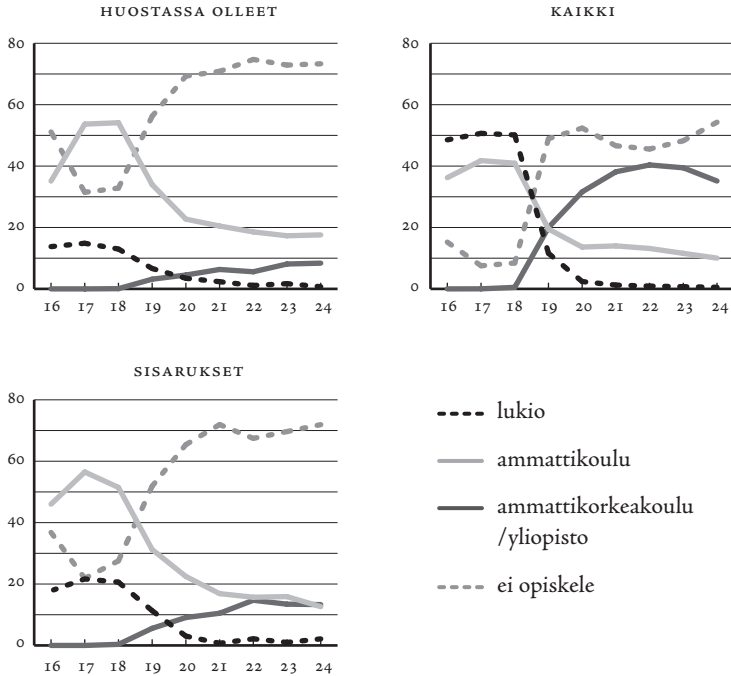
3 Koulutien ohjauksesta vastanneen virkamiehen Päivi Känkäsen sähköposti tekijöille 28.1.2011.

vuotta täytettyään, selviävät muita paremmin. Kaikkia huostassa olleita lapsia koskevia tutkimuksia lasten myöhemmästä selviytymisestä on Suomessa hyvin vähän. Ensimmäinen kattava rekistereihin perustuva tutkimus tehtiin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella (Heino & Johnson 2010). Tutkimuksessa tarkasteltiin, miten lapsena tai nuorena huostaan otettuina olleet ovat myöhemmin kiinnittyneet yhteiskunnallisiin instituutioihin, kuten perheeseen, koulutukseen ja työelämään nuorena aikuisena. Seuraavassa esitellyt tulokset perustuvat edellä mainittuun Heino ja Johnsonin tutkimukseen, ellei toisin mainita.

Kun yläasteikäinen lapsi otetaan huostaan, yhtenä tavoitteena lieenee nimenomaan peruskoulun loppuun saattaminen. Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että huostassa olleiden osallistuminen tutkimuksiin tähtäävään koulutukseen on merkittävästi vähäisempää kuin muilla nuorilla (kuviota 1). Kaikista 16-vuotiaista vain 15 prosenttia ei opiskele, kun taas 16-vuotiaista huostassa olleista jopa yli puolet ei osallistu toisen asteen opetukseen. Kolmannes huostassa olleista 17- ja 18-vuotiaista ei opiskele lukiossa tai ammattikoulussa. Koko väestössä tämän ikäryhmän nuorista löytyy ainoastaan noin 8 prosenttia muualta kuin koulunpenkiltä. Huostassa olleet käyvät muita samanikäisiä nuoria selvästi enemmän ammattikoulua. Sen sijaan lukiossa ja varsinkin ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa opiskelu on hyvin harvinaista. Lisäksi huostassa olleet suorittavat ammattikoulun ikätovereitaan myöhemmin. Tulokset ovat yhdensuuntaiset kansainvälisten tutkimusten kanssa (Tideman ym. 2011, Berlin ym. 2011).

Huostassa olleet lapset opiskelevat hieman vähemmän kuin heidän ei huostassa olleet sisaruksensa. Heistä noin 15 prosentilla on lukiokoulutus, kun sisaruksista se on noin 20 prosentilla. Sisaruset opiskelevat useammin ammattikorkeakouluissa ja yliopistossa, ja huostassa olleet ovat aloittaneet toisen asteen opintonsa hieman sisaruksiaan myöhemmin. Molemmat ryhmät eroavat kuitenkin tilastollisesti merkitsevästi muista samanikäisistä, joiden opiskelu lukiossa ja kolmannen asteen koulutuksessa on selvästi yleisempää.

KUVIO 1. Huostassa olleiden, sisarusten ja koko väestön 16–24-vuotiaiden osallistuminen toisen tai kolmannen asteen koulutukseen iän mukaan vuonna 2006. (Heino & Johnson 2010, 275)



Tilastokeskuksen tutkintorekisteriin ei kerätä tietoja peruskouluopintojen loppuun suorittamisesta. Sen sijaan tutkintorekisteri sisältää tiedot peruskoulun jälkeen suoritetuista tutkinnoista. Moni huostaan otettu nuori suorittaa lastensuojelun tukemana peruskouluopintojaan vielä 18-vuotiaana, osallistuu kymppiluokan opetukseen, työpajoihin tai muuhun valmentavaan koulutukseen. Tästä syystä näiden nuorten jatko-opintojen aloittaminen luonnollisestikin viivästyy.

Huostassa olleiden todennäköisyys suorittaa toisen tai kolmannen asteen tutkintoa on selkeästi ikätovereita alhaisempi. Huostassa

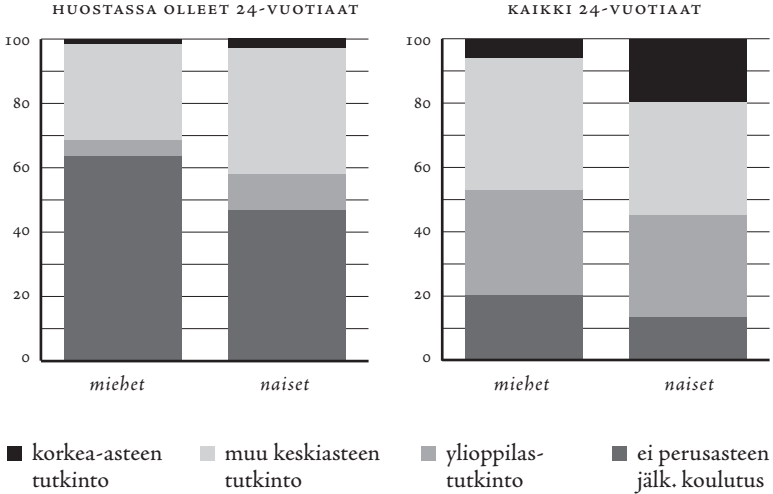
olleiden koulutus jäi 20–24-vuotiaitten ikäluokissa perusasteen tasolle yli kolme kertaa useammin kuin muilla nuorilla. Samanaikaisesti on syytä korostaa, että lähes puolet huostassa olleista 24-vuotiaista on suorittanut jonkin tutkinnon perusasteen jälkeen. (Kuvio 2.) Näistä kolme neljäsosaa on suorittanut ammattikoulututkinnon ja vajaa neljäsosa ylioppilastutkinnon. Koko väestössä 24-vuotiaista 83 prosenttia oli suorittanut perusasteen jälkeisen tutkinnon. Näistä suurimmalla osalla korkein suoritettu tutkinto oli keskiasteen tutkinto (noin joka toisella ylioppilastutkinto) ja 15 prosentilla oli korkea-asteen tutkinto. Huostassa olleet pojat jäävät selvästi tyttöjä useammin vaille koulutusta.

Perusasteen koulutustasolle jääminen lisää sijoitettujen nuorten riskiä syrjäytyä (Ploug 2003, Vinnerljung & Sallnäs 2008). Jälkimmäisessä ruotsalaisessa tutkimuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota teineinä sijoitettujen nuorten koulutukseen, joka jää peruskouluun viisi kertaa todennäköisemmin kuin vastaavasti väestössä. Koulutustaso on huostassa olleilla nuorilla aikuisilla jäänyt muuta ikäluokkaa alhaisemmaksi muissakin Pohjoismaissa (Christoffersen 2003, Clausen & Kristofersen 2008).

Huostassa olleiden hankkima koulutustaso vaihtelee sukupuolen mukaan, mutta myös sen mukaan, minkä ikäisenä lapsi oli huostaan otettu, missä hän on asunut ja miten pitkään huostaanotto on kestänyt eli millainen sijoitushistoria lapsella on ollut (perhehoidossa, laitoshoidossa vai siirtymiä näiden välillä). Sijoituksen kesto jää sitä lyhyemmäksi mitä myöhemmin huostaanotto tehdään. Viime vuosina ovat erityisesti teini-ikäisten sijoitukset kodin ulkopuolelle lisääntyneet. Pienten lasten huostaanoton syy liittyy useimmiten vanhempien ja huoltajien päihteiden käyttöön, perheväkivaltaan ja mielenterveyden ongelmien hoidon laiminlyömiseen ja kyvyttömyyteen huolehtia lapsesta. Näistä syistä lapset ovat saattaneet vaurioitua myös fyysisesti (FASD⁴; sairauksien hoidon laiminlyönnit) ja heillä

4 Fetal Alcohol Spectrum Disorders on kattoterminä alkoholin aiheuttamille sikiöaikaisille vaurioille.

KUVIO 2. 24-vuotiaiden korkein suoritettu tutkinto vuonna 2006 sukupuolen mukaan, erikseen huostassa olleet ja koko ikäluokka. (Heino & Johnson 2010, 276)



saattaa olla tavallista enemmän erilaisia oppimis- ja keskittymisvaikeuksia. Teini-iässä tapahtuneet huostaanotot ovat usein seurausta nuoren omasta käyttäytymisestä, koulunkäynnin laiminlyömisestä, psyykkisestä oireilusta ja rikollisesta toiminnasta. (Ks. Hiitola 2008).

Noin joka toinen 18-vuotias nuori, joka on otettu huostaan 13–17-vuotiaana ja joka on ollut sijoitettuna laitokseen, opiskelee. Sen sijaan melkein kolme neljästä perhehoidossa olleista, teininä huostaanotetuista opiskelee 18-vuotiaana, suurin osa ammattikoulussa. Saman verran opiskelee alle kouluikäisinäkin perhehoitoon sijoitetuista, mutta heillä lukio-opiskelu on yleisempää (25 % perhehoitoon alle kouluikäisenä sijoitetuista ja 9 % perhehoitoon teininä sijoitetuista).

Ääriryhmät, perheisiin lapsena (alle 13-vuotiaana) sijoitetut ja teini-ikäisenä (13–17-vuotiaana) laitoksiin sijoitetut muistuttavat toisinaan siinä, että he aloittavat opiskeluun hieman muita samanikäisiä

myöhemmin. Noin neljännes laitoshoidon 13–17-vuotiaana sijoitettua naisista opiskelee ammattikoulussa vielä 24-vuotiaana.

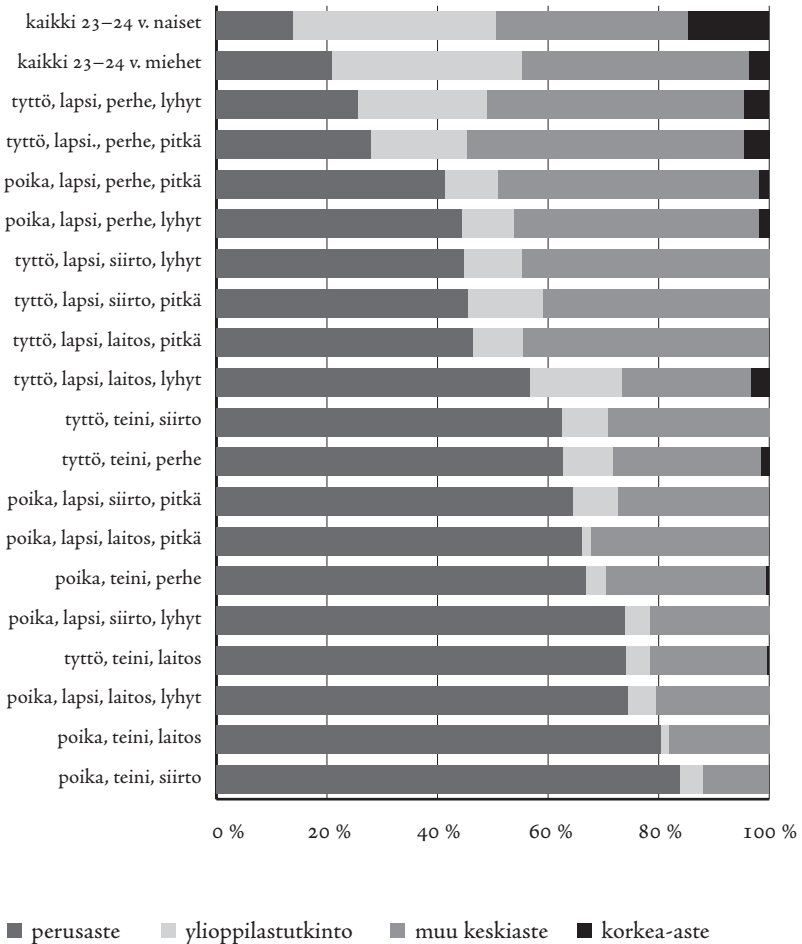
Perhehoitoon lapsena sijoitetut menestyvät parhaiten ja eroavat vähiten koulutustasoltaan koko 23–24-vuotiaiden ikäryhmästä, vaikka myös heitä jää perusasteen koulutustasolle sukupuolesta riippumatta kaksi kertaa enemmän kuin kaikista samaan ikäluokkaan kuuluvista (kuvio 3). Yllättävää ja kiinnostavaa on havaita, että perhesijoituksen merkitys ei ole kiinni siitä, onko lapsi ollut koko lapsuutensa sijoitettu sijaisperheeseen vai onko hän ollut sijoitettuna vain jonkin aikaa. Tällaiset lyhyen ajan (alle 5 vuotta) lapsina sijoitettuna olleet tytöt jatkavat sijoitetuista lapsista eniten akateemisiin opintoihin, heistä neljännes on kirjoittanut ylioppilaaksi ja 5 prosenttia jopa valmistunut yliopistosta tai korkeakoulusta ennen kun on täyttänyt 25 vuotta.

Sukupuolierot näkyvät perusasteen jälkeen tutkinnon suorittamisessa niin huostassa olleilla kuin muillakin nuorilla. Nuoret naiset suorittavat huostaanottoiästä tai sijoituspaikasta riippumatta miehiä useammin perusasteen jälkeisiä tutkintoja. Tästä on kuitenkin kaksi poikkeusta: 1) perheisiin lapsina sijoitetut pojat, joista suurempi osuus on suorittanut perusasteen jälkeisen tutkinnon kuin monissa tyttöryhmissä ja 2) teininä laitoksiin sijoitetut tytöt, joista pienempi osuus on suorittanut tutkintoja kuin useammassa poikaryhmissä. Sijoitusiällä on myös yhteys tutkinnon suorittamiseen. Lapsena sijoitetuista suurempi osa suorittaa jonkin tutkinnon perusasteen jälkeen kuin teininä sijoitetuista. Molemmissa ryhmissä perhehoidossa olleet kulkevat kuitenkin koulutusuraa pidemmälle kuin laitoshoidossa olleet. Laitoshoidossa tai useammassa eri sijoitustyyppissä olleet teininä sijoitetut pojat jäävät koulutustasoltaan heikoimmaksi. Heistä 80 prosenttia on vielä 23–24 -vuotiaana vailla peruskoulun jälkeistä koulutusta. Melkein yhtä heikosti koulutettuja ovat laitoshoidon teininä sijoitetut tytöt, joista kolme neljästä on vielä 23–24-vuotiaana vailla tutkintoa.

Tutkimus ei tue oletusta, jonka mukaan vaikeat olosuhteet aina johtaisivat vaikeuksiin elämässä, huono-osaiseen aikuisuuteen ja

KUVIO 3. Väestön ja huostassa olleiden 23–24-vuotiaiden suorittamat tutkinnot sijoitusuran ja sukupuolen mukaan. (Heino & Johnson 2010, 281)

KUVAN MUUTTUJAT: sukupuoli (mies, nainen), ikä ensimmäisellä huostaanotto-kerralla (lapsi: 0–12 vuotta, teini: > 12 vuotta), pääasiallinen sijoituspaikka (perhehoito, laitoshoido, siirto perhehoidosta laitoshoitoon tai päinvastoin), sijoituksen kesto (lyhyt < 5 vuotta, pitkä >=5 vuotta).



vanhuuteen. Mekaanista yhteyttä ei yksinkertaisesti ole (Cederblad 2003). Moni selviää oikein hyvin, ja verrattuna samanikäiseen väestöön hyvinvoivien joukko ei ole aivan pieni. Tutkimus on tuottanut vaihtelevia määrittäyksiä hyvin selviytyneiden osuudesta. Ruotsissa yksi tämän alueen tunnetuimpia tutkimuksia on Emmy Wernerin ja Ruth Smithin Kauai-tutkimus (2003). He osoittivat kahden kolmesta riskioiloissa eläneistä lapsista selvinneen kohtuullisen hyvin 30-vuotiaana, kun 18-vuotiaana tehdyssä mittauksessa heistä vain yhdellä kolmesta meni hyvin. Tutkimuksessa keskityttiin selvittämään suojaavia tekijöitä. Tärkeimmäksi suojaavaksi tekijäksi osoittautui koulumenestys ja saavutettu tutkinto. Tämä tulos toistuu kaikissa uhanalaisen lapsuuden eläneiden lasten pitkittäistutkimuksissa. Myös suomalainen aineisto osoittaa, että akateemisen tutkinnon suorittaneiden huostassa olleiden ja vastaavan ikäryhmän nuorten aikuisten välillä ei ollut eroja siinä, miten he kiinnittyivät työmarkkinoille. Myös silloin, kun ylioppilastutkinto oli suoritettu, työllistymiseen liittyvät erot tasaantuivat. Erot työllistymisen suhteen olivat suurimmat silloin, kun koulutustaso jäi perusasteelle.

Eva Tidemanin ja kumppaneiden (2011) artikkeli sisältää laajan tutkimuskatsauksen sijoitettujen lasten koulumenestykseen vaikuttamisesta. Sijoituksen vaihe näyttäisi heijastuvan koulunkäynnissä. Klassikkotutkimuksessaan David Fanshel ja Eugene B. Shinn (1978) havaitsivat, että sijoitettujen lasten koulumenestys heikkeni ensimmäisten kahden ja puolen vuoden aikana sijoituksen jälkeen, mutta parani sen jälkeen (30 kuukautta sijoituksesta). Huonon koulumenestyksen riski tulevaisuudelle toistuu useissa tutkimustuloksissa, erityisesti kun on kysymys teini-iässä sijoitetuista. Tideman ym. (2011) löysivät vain kolme interventiotutkimusta, jotka kohdentuivat koulu-uran alkupäähän. Lontoossa tehdyssä tutkimuksessa havaittiin jotain merkitystä sillä, että lapsia harjoitettiin tiiviillä 20 viikon mittaisella tukipaketilla. Kentissä, Isossa-Britanniassa toteutettu interventio tuotti parhaimmat tulokset niille, joilla oli heikoin aloitustaso. Kanadassa koulutettiin perhehoitajia

ohjaamaan heille sijoitettuja lapsia, ja saatiin niin ikään lupaavia tuloksia.

Tideman kollegoineen (2011) nostaa näkyviin tärkeän dilemman: vaikka tutkimusta on paljon, asialle ei ole juuri yritetty tehdä mitään.

Ruotsalaisia interventiokokemuksia

Ruotsissa, Helsingborgissa toteutettiin vaikuttava kouluprojekti lastensuojelun perhehoitoon sijoittamien lasten koulunkäynnin ja oppimisen tueksi (*SkolFam*, koulun ja perheen yhteistoiminta, Tideman ym. 2011). Sen käynnistymistä oli tukemassa professori Bo Vinnerljung, joka myös panosti siihen, että toimintaa voitiin arvioida ja että tulokset olivat mitattavissa. Vinnerljung korostaakin *SkolFam* -raportin esipuheessa, miten ainutlaatuisia tulokset ovat sekä kansallisesti että kansainvälisesti, vaikka tutkimuksen kohteena oleva lapsiryhmä olikin pieni (25 lasta).

Asetelma ja osa-alueet

Tutkimusprojektin tarkoitus oli parantaa perhehoitoon sijoitettujen lasten koulumenestystä. Lapset tulivat *SkolFam*-tutkimukseen korkean riskin kasvuympäristöistä, joissa he olivat altistuneet monenlaisen kasvua ja terveyttä uhkaavien tekijöiden vaikutuksille. He olivat pääosin olleet jo jonkin aikaa sijoitettuna perhehoitoon, ja tilanne oli vakiintunut. Lasten tilanne *kartoitettiin* kahteen kertaan. Kartoitus sisälsi sekä *pedagogisen osion* että *psykologisen osion*. Ensimmäisessä kartoitettiin luetun ymmärtämistä, lukunopeutta yhdistettynä luetun ymmärtämiseen, oikeintavaamista, sanojen ymmärtämistä sekä matemaattisia kykyjä. Psykologisessa osiossa arvioitiin kognitiivista kehitystä, psyykkistä hyvinvointia sekä sosiaalisia taitoja ja oppilas-opettaja-suhdetta. Oppimisen mittauksessa käytettiin normitettuja pedagogisia testejä, joissa on standardoidut arviointiskaalat. *SkolFamin* lapsia verrattiin muihin samanikäisiin lapsiin

kummassakin kartoituksessa. Alkukartoituksen jälkeen jokaiselle lapselle räätälöitiin yksilöllinen koulutuksen ja psykologinen tuki kahden vuoden ajan. Tutkimustuloksia arvioitiin vertaamalla intervention jälkeisiä tuloksia ennen interventiota saatuihin mittauksiin. Tulokset osoittivat merkittävää parantumista älykkyydosamäärän suhteen (IQ mitattuna WISC-III), lukemisen ja tavaamisen taidoissa sekä pienempää, ei tilastollisesti merkitsevää menestymistä matemaattisten taitojen osalta.

Suurimmassa osassa testeistä huomattiin merkittävää edistystä *SkolFamin* lapsilla verrattuna muihin lapsiin. Tulokset yllättivät tutkijat positiivisuudellaan. Yksi *SkolFamin* vahvuuksista oli, että siinä ongelmat nostettiin yksilötasolta koskettamaan yhteistyötä, vastaanottamista ja organisaatioita. Mitä parempi yhteistyö *SkolFamin* tiimin, sijaisperheiden ja koulun välillä saatiin aikaiseksi, sitä useampi ympäristötekijä tuki positiivista kehitystä.

Projektissa havaittiin, että lasten kasvaminen epäsuotuisissa ja epästabiileissa olosuhteissa on saattanut johtaa alisuoriutumiseen. Kun perhehoidossa olleille annettiin koulussa heille räätälöityä tukea sekä kiinnitettiin huomiota heidän suorituksiinsa ja ihmissuhteisiinsa, saivat lapset mahdollisuuden korvaaviin kokemuksiin.

Myös kartoitusten tulosten kertominen lapsille ja heitä hoitaville aikuisille tuki kognitiivisten kykyjen kehittymistä. Olenko normaali, olenko kuin muut, olenko yhtä fiksu, ovat kysymyksiä, joita itsensä erilaisiksi kokevat lapset erityisesti pohtivat. Positiivisten tulosten kuuleminen vahvisti lasten uskoa omiin kykyihinsä. Myös aikuisten oli tärkeä kuulla, ettei lapsilla ole esteitä oppimiselle. Tutkimuksessa havaittiin, että kognitiivista suoriutumista tukee, kun lapsen odotukset omista kyvyistä kohoavat ja kun myös ympäristön odotukset lapsen kyvyistä nousevat realistisen korkealle tasolle. *SkolFamin* menetelmä ottaa lapsia mukaan aktiivisiksi osallistujiksi tekemällä tuloksia näkyviksi ja työskentelytapaa positiivisesti itseohjaavaksi.

Hyvä suhde opettajaan voi tutkimusten mukaan olla lapsille suojaava tekijä. Aikuiset, kaverit ja ryhmähenki ovat myös tärkeitä

tekijöitä oppimisessa. Opettajan johtajuuden kyky koululuokassa määrittää ilmapiiriä ja oppimisen edellytyksiä. Tutkimusten ja selvitysten mukaan on muutamia koulutuksen keskeytymiseen kytkettyjä asioita, joihin nimenomaan koulun henkilökunta voi itse vaikuttaa. Näitä ovat puutteet

1. koulun henkilökunnan, oppilaan ja vanhempien välisessä suhteessa
2. työskentelytapojen sovittamisessa vastaamaan oppilaan edellytyksiä ja tarpeita
3. tavoitteissa ja tuloksellisuuden odotuksissa
4. opettajien osaamisen kehittämisessä.

Työskentelymalli

Kehitettyä mallia voi luonnehtia *systemaattiseksi yhteistyömalliksi*. Interventio perustuu ja alkaa siitä, kun jokaisen lapsen edellytykset on kartoitettu ja niistä on keskusteltu sekä lasten, opettajien että sijaisvanhempien kanssa. Intervention soveltaminen yksittäisen lapsen tarpeisiin edellyttää, että jokainen osapuoli identifioi lapsen mahdollisuuden koulumenestykseen, sen vahvuudet ja esteet ja että tämä johtaa selkeään ja yksinkertaiseen, kirjalliseen ja yksilölliseen suunnitelmaan. Siihen kirjataan erityiset opetukselliset tavoitteet, jotka aiotaan saavuttaa tietyssä ajanjaksossa (esimerkiksi tietystä matemaattisesta tehtävästä selviytyminen käyttäen neljää laskentatapaa). Lisäksi kirjataan yksilölliset tuen tarpeet, pedagogiset menetelmät joita käytetään ja se mikä erityinen vastuu kullakin osapuolella prosessissa on.

Alkuarvioinnissa eroteltiin lapset, joilla oli arvioitiin olevan suurimmat tarpeet. Heille tarjottiin erillisiä sessioita puolitoista tuntia päivässä 8 viikon ajan oman opettajan kanssa. Opettajaa ohjasi erityisopettaja. Tällaiseen opettajan tukimalliin päädyttiin, jottei leimattaisi lasta. Lapsen siirtämistä erityisluokalle vältettiin samaisesta syystä. Rinnakkain tämän prosessin kanssa erityisopettaja yritti

motivoida koulun opettajia ajattelutapaan, jossa ei oltu vielä löydetty oikeaa tapaa auttaa tätä lasta, mutta koetettiin kuitenkin löytää sellainen. Opettajia pyrittiin rohkaisemaan, jotta he löytäisivät parhaan tavan tukea jokaista lasta saavuttamaan halutut tavoitteet. Lisäksi sijaisvanhempia ohjattiin siinä, miten he voivat auttaa lasta kotitehtävissä. Erityisopettaja innosti muita opettajia käyttämään uusia valintoja opetusmetodeja.

Psykologin konsultaatioissa vanhemmat ja opettajat saivat uusia välineitä kohdata ja hoitaa lasten psykologisia pulmia. Joka kolmas kuukausi psykologi kävi koululla yhdessä erityisopettajan kanssa, ja he tapasivat rehtorin, opettajan, lapsen ja sijaisvanhemmat. Ajan-kohtainen tilanne analysoitiin, uusia tavoitteita asetettiin ja tavoitteiden saavuttamisen suunnitelma tarkastettiin. Joissain tapauksissa esiteltiin lapselle tietokone-ohjelmaa tukemaan taitojen oppimista. Jokainen tapaaminen päättyi yhteiseen päätökseen seuraavasta tapaamisajasta.

Merkitykselliset tekijät

Hyvin suunniteltu ja strukturoitu työmenetelmä antoi haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mielestä työskentelylle jatkuvuutta ja ammatillisuutta. Sekä sosiaalityöntekijät että sijaisvanhemmat kokivat, että sijaisperheiden rooli koululaisten vanhempina vahvistui ja samalla se tehtiin näkyväksi SkolFamissa. Sijaisperheet, joilla ei ollut aiemmin vastavuoroista ja luottamuksellista suhdetta kouluun, kokivat roolinsa selkiytyneen ja yhteistyösuhteen kouluun muuttuneen paremmaksi.

SkolFamissa merkityksellisiksi koettuja tekijöitä olivat:

1. Lasten tilanteiden monipuoliset kartoitukset
2. Pedagogisten menetelmien sovittaminen vastaamaan lasten tarpeita
3. Ongelmaa ei paikannettu lapseen, vaan ne nostettiin lapsesta ympäristöön, yhteistyöhön ja organisaatioon

4. Yhteistyö
5. Työskentelymenetelmä – jatkuva systemaattinen työn seuranta
6. Sosiaalityöntekijälle annettiin enemmän valtaa valvoa lapsen tarpeita koulussa, mikä vaikutti työskentely- ja ajattelutapoihin ja ammatti-rooleihin positiivisesti
7. Oppimisprosessi voitiin käynnistää koulussa lapsen kehityksen tiimoilta
8. Sijaisperheen ja sijaisvanhempien merkitys lapselle ja heidän tietämyksensä lapsesta tehtiin näkyvämmäksi koululla
9. Opettajia pohjustettiin vaihtoehtoisten ammatillisten keinojen käyttöön sekä ohjattiin työssään
10. Rehtorin/koulun johdon saaminen mukaan työprosessiin.

Tutkimuksen johtopäätös oli, että sijoitettujen lasten standardisoidut testit tuottavat terveen pohjan yksilöllisen tuen räätälöinnille sen sijaan, että kukin työntekijä arvioi tilannetta omalla tavallaan. Parempaan tilanteeseen päästiin systemaattisen yhteistyön avulla (Tideman ym. 2011). Bo Vinnerljung on jatkanut koulun roolin tutkimista (esim. Vinnerljung & Hjern 2011). Hän havaitsi (Vinnerljung 2010), että luokkaerot tuottavat alemman sosiaaliluokan oppilaille kokemuksen, että he ovat vähemmän pidettyjä, ja tällainen kokemus myös heijastuu pitkälle aikuisikään. Sijoitettuna olleet lapset eivät jää jälkeen koulussa siksi, että heillä olisi puuttuvia lahjoja, vaan pikemminkin erilaisten keskeytysten, muuttojen ja puutteellisen jatkuvuuden takia.

Vinnerljung korostaa tutkimuksiinsa vedoten, että koulumenes-
tys on vahvempi suojaava tekijä kuin aikaisemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin ja että 9. luokan todistuksen taso ennustaa vahvasti menestymistä (Ljunggren 2010). Vinnerljung haluaa myös korostaa havaintoaan, että sijaisvanhemmilla, laitosohjaajilla, sosiaalityöntekijöillä ja opettajilla on taipumusta aliarvioida sijoitettujen lasten lahjoja. Heidän odotuksensa ovat turhan pessimistisiä lasten koulutulosten suhteen. Moni lapsi näytti olleen kognitiivisesti alistimuloitu. Vinnerljungin johtopäätös on selkeä: sijoitettujen lasten

koulunkäynti pitää nostaa hoidon keskiöön. Näiden lasten pitää saada parempaa tukea koulunkäyntiin, sillä heidän tarpeensa siihen on muita lapsia suurempi. Lapsilla on oikeus opetukseen.

Ruotsin lapsiasiamies Fredrik Malmberg (2010) on kiinnittänyt huomiota epätasa-arvoon huostaan otettujen lasten ja muiden lasten opetuksen järjestämisen suhteen. Vuonna 2009 Ruotsin koulutarkastusvirasto (*Skolinspektion*) tutki niiden laitosten opetusta, jotka antoivat erityisopetusta. Tulokset olivat masentavia: vain yksi 31 tutkitusta yksiköistä antoi opetusta kaikissa aineissa ja tarjosi opetusta sen ajan, johon lapsilla on oikeus. Lisäksi havaittiin, että usein kunnallinen koululaitos on passiivinen varmistamaan, että oppilaiden oikeus opetukseen toteutuu myös sijoitettujen lasten osalta. Opettajien asenteissa ja tiedoissa havaittiin myös puutteita: sijoitetut lapset saatettiin mieltää jopa kehitysvammaisiksi. Fredrik Malmberg vaatii, että jokaiselle huostaan otetulle lapselle pitäisi tehdä koulupsykologinen ja -pedagoginen tutkimus. Sen mukaan olisi järjestettävä tarvittava tuki, ja sen toteutumista olisi seurattava niin koulussa kuin sijoituspaikassakin.

Lastensuojelun prosessi

Lastensuojelussa käytetään suurta julkista valtaa ja tästä syystä lastensuojelun toimintavelvoitteet ja vastuut on tarkkaan määritelty lastensuojelulaissa. Kuten edellä todettiin, lastensuojelu jakautuu ehkäisevään lastensuojeluun ja lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun. Koululla ja sen oppilashuollolla on tärkeä tehtävä paitsi ehkäisevän lastensuojelun toteuttamisesta myös siinä, että lasten ja nuorten turvallisuus ja suojelun tarve huomataan ja näihin tilanteisiin puututaan viivyttämättä. Koulun kautta voidaan myös kanavoida tukea lastensuojelun asiakkaina oleville lapsille ja nuorille.

Oheisessa taulukossa 1 on esitetty kootusti lapsi- ja perhekohtainen lastensuojeluprosessi, eri toimijoiden vastuut sekä lapsen ja hänen huoltajansa asema ja oikeudet eri vaiheissa. Tarkempaa tietoa

lastensuojelun eri toimenpiteistä ja lastensuojelulain soveltamisesta löytyy Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämästä verkkopalvelusta (ks. *Lastensuojelun käsikirja*).

Huostaanotetut lapset ja nuoret koululaisina

Lastensuojelun sijaishuollon asiakkaina olevat lapset eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaikka heitä yhdistääkin jokin kasvuun ja kehitykseen liittyvä vakava vaara tai riski. On tärkeä huomata, että lapset saattavat olla keskenään hyvin erilaisessa tilanteessa oppimisen ja koulunkäynnin suhteen. Lapsi voi sijoitushetkellä olla 0–17-vuotias, ja sijoituksen päättyessä hän voi olla 0–20-vuotias. Sijoituksen riskit ja taustatekijät ovat moninaiset tyypiltään, laadultaan, kestoltaan, kasautumaltaan ja voimakkuudeltaan. Kuten Eva Tidemanin johtaman ryhmän (2011) artikkelissa todetaan, ennako-oletukset näistä lapsista, heidän kyvyistään ja olosuhteistaan saattavat olla hyvinkin voimakkaita ja vääriä. Huostaanottoon liittyy edelleen vahvoja mielikuvia ja myös asenteita. Monen sijoitetun lapsen kohdalla asiat sujuvat kuitenkin samalla tavalla kuin muillakin samanikäisillä lapsilla. Toisilla taas summautuvat aikaisemman kehityshistorian ja kasvuympäristön riskitekijät, lastensuojelun toiminnan pulmat, koulun resurssien niukkuus ja kuntien tiukan talouden aiheuttamat palvelujen laiminlyönnit.

Yksilöllinen ja ennakkoluuloton arviointi on jokaisen lapsen kohdalla välttämätöntä. Erityisen tärkeää on pidättäytyä selittämästä lapsen oppimisen edellytyksiä ja niihin mahdollisesti liittyviä pulmia vain yhden tulkintakehyksen, lastensuojelun asiakkuuden, kautta. Tunnilla levottomasti pyörivä laitoksessa asuva nuori saattaa olla ahdistunut vanhempien päihdeongelmien takia, hänellä voi olla neurologispohjainen tarkkaavaisuushäiriö tai hän voi tarvita yksinkertaisesti vain silmälasit⁵. Voi myös olla, että kyse on kaikesta täs-

5 Tideman ym. (2011) tutkimusryhmän kouluinterventioon osallistui 25 sijoitettua lasta. Intervention aikana todettiin, että heistä viisi tarvitsi itse asiassa silmälasit näön heikkouden takia. Tätä tarvetta ei kukaan ollut aikaisemmin huomannut.

Vaihe	Lastensuojelu	Lapsi ja huoltaja	Koulu
<p>Lastensuojeluilmoitus tai pyyntö lastensuojelutarpeen arvioimiseksi (Lslaki 25§)</p> <ul style="list-style-type: none"> Asiakkuus alkaa, jos päätetään tehdä selvitys ja/tai tarvitaan kiireellisiä toimenpiteitä (Lslaki 26§) 	<ul style="list-style-type: none"> Arvioi kiireellisten toimenpiteiden tarpeen ja toteuttaa tarvittaessa Tekee päätöksen lasten tarpeen selvityksen aloittamisesta Nimeää lapselle hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän (=yhteyshenkilö). 	<ul style="list-style-type: none"> Tietää ilmoituksen tekemisestä tai on mukana tekemässä pyyntöä Tietää, miksi lastensuojeluun ollaan yhteydessä ja mitä tietoa siirretään. 	<ul style="list-style-type: none"> Valmistelee ilmoituksen / pyynnön oppilashuollon, lapsen ja huoltajien kanssa Huolehtii, että kaikki tarvittava tieto on lastensuojelun käytettävissä (Sosiaalihuollon asiakaslaki 16§, 17§)
<p>Lastensuojelutarpeen selvitys (Lastensuojelulaki 27§)</p> <ul style="list-style-type: none"> Lastensuojelun asiakkuus päättyy, mikäli selvityksessä ei todeta lastensuojelun toimenpiteiden tarvetta. Lapsi ja perhe voi kuitenkin tarvita muuta apua ja peruspalvelujen tukea. 	<ul style="list-style-type: none"> Vastaa selvityksen tekemisestä ja kokoaa kaikki olennaiset tiedot Voi järjestää yhteisiä neuvotteluja tilanteen selvittämiseksi. (Lslaki 31§) 	<ul style="list-style-type: none"> On mukana selvityksen tekemisessä 	<ul style="list-style-type: none"> Osallistuu selvitykseen ja neuvotteluihin opetusta ja koulunkäyntiä koskevalta osalta (LS-laki 31§) Huolehtii siitä, että lapselle järjestyy ja lapsi saa koulussa tarvitsemansa tukitoimet.
<p>Kiireellinen sijoitus (Lslaki 38§)</p> <ul style="list-style-type: none"> Kesto enintään 30pv ja perustellusta syystä toiset 30 pv. (Lslaki 38§) 	<ul style="list-style-type: none"> Järjestää sijoituksen kiireellisesti, jos lapsi on välittömässä vaarassa tai muuten kiireellisesti sijaishuollon tarpeessa. 	<ul style="list-style-type: none"> Mielipide selvitetävä, jos se vain on mahdollista. 	<ul style="list-style-type: none"> Huolehtii opetuksen ja koulunkäynnin sekä omalta osaltaan lapselle merkityksellisten ihmissuhteiden ja asioiden jatkuvuudesta.
<p>Asiakassuunnitelma (Lslaki 30§)</p> <ul style="list-style-type: none"> Asiakassuunnitelmassa määritellyt sosiaalihuollon tukitoimet on järjestettävä. (Lslaki 36§) 	<ul style="list-style-type: none"> Laatii suunnitelman lastensuojelutarpeen mukaisesta työskentelystä. Suunnitelmaan sisältyy myös koulunkäyntiin tarvittava tuki. 	<ul style="list-style-type: none"> Osallistuu suunnitelman tekemiseen Tietää suunnitelman tavoitteet ja perusteet. 	<ul style="list-style-type: none"> Osallistuu suunnitelman tekemiseen ja toteuttamiseen opetusta, oppilaan ohjausta ja koulunkäyntiä koskevilta osilta.

Vaihe	Lastensuojelu	Lapsi ja huoltaja	Koulu
<p>Avohuollon tukitoimet (Lslaki 34§-37§)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Avohuollon palvelut ja tuki on järjestettävä, jos kasvuolot tai lapsen oma käyttäytyminen vaarantavat lapsen terveyttä tai kehitystä. 	<ul style="list-style-type: none"> • Organisoii lapsen tarpeiden mukaiset palvelut, joihin sisältyvät myös koulunkäyntiin tarvittavat tukitoimet. 	<ul style="list-style-type: none"> • On mukana yhteistyössä määrittelemässä tukitoimien toteuttamista ja arvioimassa niiden vaikutuksia. (Lslaki 34§) 	<ul style="list-style-type: none"> • Järjestää suunnitelman mukaisen opetuksen ja tuen sekä arvioi sen vaikutuksia.
<p>Avohuollon sijoitus (Lslaki 37§)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Perusteena arvioinnin, kuntoutuksen tai huolenpidon järjestämisen tarve • Ei saa sijoittaa avohuollon tukitoimena, jos on huostaanoton tarve • Avohuollon sijoitusta ei voida tehdä vastoin lapsen (12v -) tai huoltajan tahtoa. 	<ul style="list-style-type: none"> • Määrittelee sijoituksen tavoitteet ja arvioidun keston • Huolehtii muiden tarvittavien tukitoimien järjestämisestä. 	<ul style="list-style-type: none"> • Osallistuu sijoituksen tarpeen arviointiin ja sijoituksen valmisteluun sekä tavoitteiden asetteluun. 	<ul style="list-style-type: none"> • Huolehtii opetuksen, koulunkäynnin ja siihen tarvittavien tukitoimien jatkuvuudesta • Huolehtii yhteistyössä lastensuojelun kanssa, että koulunkäynnin tuen järjestämisessä tarvittavat tiedot ovat käytettävissä.
<p>Huostaanotto (Lslaki 40§)</p> <p>On tehtävä, jos</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasvuolot tai lapsen oma käyttäytyminen vakavasti vaarantavat lapsen terveyttä tai kehitystä JA • avohuollon tuki ei ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista JA • sijaishuolto on lapsen edun mukaista. 	<ul style="list-style-type: none"> • Valmistelee huostaanoton yhdessä lapsen, huoltajien ja yhteistyötahojen kanssa • Tekee päätöksen, jos 12 v täyttänyt lapsi tai huoltaja eivät vastusta • Tekee hakemuksen hallinto-oikeudelle, jos lapsi (12 v täyttänyt) ja/tai huoltaja vastustavat huostaanottoa. 	<ul style="list-style-type: none"> • On mukana huostaanoton valmistelussa ja ilmaisee omat mielipiteensä ja toivomuksensa, 12 vuotta täyttänyt lasta myös kuultava virallisesti. (Lslaki 20§, 42§) 	<ul style="list-style-type: none"> • Osallistuu valmisteluun koulua koskevilta osilta • Toimittaa pyydetty selvitykset ja lausunnot lastensuojelulle. (Lslaki 41§)

Vaihe	Lastensuojelu	Lapsi ja huoltaja	Koulu
<p>Sijaishuolto (Lslaki 45§)</p> <p>Huostaan otetun lapsen hoidon, huolenpidon ja asumisen järjestäminen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Valitsee sijoituspaikan lapsen edun arvioinnin pohjalta • Päätää lapsen arjen kannalta keskeisistä asioista ja siitä, missä lapsi asuu • Huolehtii siitä, että lapsen terveydentila on tutkittu ja erityisen tuen tarpeet ovat tiedossa (Lslaki 50§, 51§) • Kokoaa sijoituksen tueksi tarvittavan yhteistyöverkoston. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tietää, mitä on tapahtumassa ja miksi • Voi vaikuttaa työskentelyyn • Saa tarvitsemansa tuen koulunkäyntiin ja oppimiseen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Saa opetuksen ja koulunkäynnin turvaamisen kannalta riittävät tiedot lapsesta, tämän vanhemmista ja sijoituspaikasta • On mukana sijoituksen tueksi kootussa yhteistyöverkostossa • Tukee lapsen tuloa kouluyhteisöön • Järjestää lapsen oppimista ja koulunkäyntiä tukevat palvelut yhteistyössä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja sijoituspaikan kanssa.
<p>Jälkihuolto (Lslaki 75§, 76§)</p> <p>Lapsi voi olla edelleen sijoitettuna, asua itsenäisesti tai palata kotiin</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Järjestää lapsen tarvitsemat palvelut ja tuen huostaanoton ja sijoituksen jälkeen. • Kokoaa tarvittavan yhteistyöverkoston • Laatii jälkihuollon suunnitelman yhteistyössä asiakkaan ja asiaan liittyvien tahojen kanssa. 	<ul style="list-style-type: none"> • Osallistuu jälkihuollon tarpeen arviointiin ja sekä tavoitteiden asetteluun ja niiden toteutumisen arviointiin. 	<ul style="list-style-type: none"> • Huolehtii opetuksen, koulunkäynnin ja siihen tarvittavien tukitoimien järjestymisestä ja jatkuvuudesta • Huolehtii yhteistyössä lastensuojelun kanssa, että koulunkäynnin tuen järjestämiseksi tarvittavat tiedot ovat käytettävissä ja tiedonvaihtokäytännöt sovituna.

tä samanaikaisesti. Sijoitetut lapset ja nuoret toivovat, että heidät nähdään omana itsenään, tavallisina lapsina ja nuorina, eikä huostaan otettuina kummajaisina (*Uskomme sinuun – usko sinäkin* 2012).

Lastensuojelulain mukaan sijoituspaikan valinnan kriteerinä lapsen edun toteutuminen ja tähän sisältyy myös mahdollisuus oppimiseen ja koulutukseen. Samaisen lain mukaan lapsen erityiset tarpeet tulee selvittää ja huolehtia siitä, että sijaishuollon kautta näihin tarpeisiin pystytään vastaamaan. On oikeutettua odottaa, että lapsen tilanne on tässä suhteessa huostaanoton jälkeen parempi kuin ennen huostaanottoa. Jos huostaanotto vahvistaa syrjäytymistä opetuksesta, se ei vastaa tarkoitustaan.

Kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle, hänen elämänsä mullistuu. Koulun vaihdot ja koulu-uran katkokset saattavat olla toistuvia. Koulu on kuitenkin lapselle tärkeä kehitysympäristö ja sijaishuollossa eläville lapsille pitäisi lähtökohtaisesti turvata mahdollisuus liittyä tähän ympäristöön. Muutoksissa arjen jatkuvuuden turvaaminen on tärkeää ja siitä tulisi myös koulussa huolehtia. Erityistä huomiota pitää kiinnittää siihen, että oppilaan asioista vastaavia työntekijöitä ei vaihdeta ilman painavaa syytä. Lapsella on oltava mahdollisuus rakentaa jatkuvia suhteita myös koulun työntekijöihin.

Sijaisperheessä tai lastensuojelulaitoksessa asuva lapsi tuo mukanaan kouluun laajan verkoston aikuisia. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä edustaa tahoja, jolla on oikeus päättää monista huostaanotetun lapsen elämän järjestelyihin liittyvistä asioista kuten asumisesta, kasvatuksesta, valvonnasta, huolenpidosta ja koulutuksesta. Tätä valtaa sosiaalityöntekijä ei voi delegoida muille vaan hänen on otettava vastuu näihin asioihin liittyvistä ratkaisuksista. Sosiaalityöntekijä ei esimerkiksi voi valtuuttaa sijaisvanhempaa tai laitoksen työntekijää edustamaan sosiaalitoimea koulussa järjestettävässä palaverissa (*Sosiaalityöntekijän menettely lastensuojeluasiassa* 29.9.2010). Sijaisperhe ja sijaishuoltolaitoksen työntekijät ovat kuitenkin oppilaan ja koulun arjen kannalta keskeisiä ihmisiä. Heillä on oma roolinsa, kun suunnitelmia lapsen tukemisesta tehdään ja toteutetaan.